

Sándor Judit

A jó nő

Lavírozás a szűk emancipációs ösvényen

2015/44.

Michel Houellebecq Behódolás című regényében az iszlám európai térhódítását természetes jelenséggént ábrázolja, elsősorban az értelmiség és az egyetemi világ átalakulásán keresztül. Ezzel sokak mélyen gyökerező félelmeibe talált bele – de bevallom, nekem egészen más szűrt szemet a könyvben.

Houellebecq disztópiáinak másik visszatérő motívumára, a nők és férfiak kiüresedő viszonyának ábrázolására figyeltem most is fel. A szerző korábbi regényeiben is találkozhatunk magányosan lézengő, legfeljebb futó szexuális kapcsolatokra törekvő férfiakkal – de a Behódolásban mintha számukra is megoldást kínálna a régimódi feleségszerzés, vagy akár többnejűség. Ezt, ha kis dózisokban adagolva is, de vonzó perspektívaként ábrázolja a szerző. Ahogy lassan eltűnnek a nők az egyetemi katedrákról, úgy jelennek meg a tehetősebb professzorok számára felkínált, fiatal lányokkal elrendezett házasságok is. A tranzakció mindenféle udvarlást fölöslegessé tesz, a regény művelt férfi szereplőinek pedig nem sok kell ahhoz, hogy elinduljanak az emancipációs ösvényen – visszafelé.

*

Ez a vízió persze sarkított, és a szándékosan provokatív regény cselekménye semmi szín alatt nem hasonlítható össze a mi valóságos hétköznapijainkkal – mégis, az elmúlt években úgy tapasztalom, hogy mi is ezt az utat járjuk. Közéletünkben eltűnedeznek a példaként szolgáló nők, a tudós nők, a politikus nők, és helyettük a saját helyét és a sikert másképp értelmező, új nőideál jelenik meg. Ha a szakmai háttérnek – főként a korábbi sportolói vagy modellmúltnak – jut is némi szerep, a sikerben mindenekelőtt a külsőnek, a test és esetleg a főállású anyaszerep elfogadásának van döntő jelentősége. Ez a jelenség most vált különösen szembeszökővé; de ha visszagondolok korábbi osztálytársaimra, évfolyamtársaimra, azt látom, hogy a sikeres lányok nem épp a jó tanulók, a szorgalmasok közül kerültek ki. A fiúk esetében viszont látok összefüggést a jó bizonyítvány és a későbbi sikeres élet között.

Bár a díszletek sokat változtak, számunkra barátságosabbak lettek, de alapvetően

mégiscsak férfivilágba születtünk bele – a legalapvetőbb női tapasztalat ez. S mert erre mi, nők rendszerint túl későn döbbenünk rá, ez számos későbbi csalódás, félreértés, megrökönyödés, néha megaláztatás és becsapás forrása. Mielőtt bárki ellenállások sorozatát tenné – hogy ti. a nők is autót vezetnek, egyetemre járnak, sőt magas állást is betöltenek, még államfők is lehetnek –: nem a kimagasló karrier lehetetlenségére gondolok most. Tehetséggel és megfeszített munkával, no meg jó kapcsolatokkal és szerencsével ma már egy nő számára sem lehetetlen feljutni a csúcsra. Az elérhető célok esélye és a lehetséges célok skálája is nőtt. Az oda vezető út azonban továbbra is akadálypálya, tele számos látható és láthatatlan csapdával.

A látható csapdák felderítéséért sokat tettek az emancipációs és emberi jogi mozgalmak – a fizetéskülönbségek csökkentésével, az anyasági és apasági ellátások bővítésével, az egyenlő bánásmód elvének érvényesítésével. De vannak mély és rejtett csapdák, társadalmi beidegződések, amelyek a jog által is befoghatatlan mélységben húzódnak, mégis naponta torzítják a női életpályákat, párkapcsolatokat, munkaviszonyokat. A kettős normarendszerrel ki-ki máshol és máskor találkozik – de a jelzés, hogy idegen, férfivilágban mozog, előbb-utóbb minden nő életterében felbukkan. A tapasztalat egyértelmű: a kívülről semlegesnek tetsző közeg valójában mégsem az, aminek látszik.

A lányok első ilyen élményei kezdetben csak valami furcsa disszonanciaérzetként jelentkeznek. Saját emlékeimből merítek, de azt hiszem, átlagos, tömeges tapasztalatról van szó, amit korosztályom, de még a nálunk fiatalabbak is átéltek már. Az általános iskolai és gimnáziumi bizonyítványaim mindig szépen festettek. Talán ez volt az első mozzanat: amikor a lányokat nem tiszta szívvel, autentikus lelkesedéssel dicsérik, ha megdicsérik őket egyáltalán. Mindig éreztem, hogy valami nem stimmel. Nem volt akkora siker, nem bírtam olyan jó tanulmányi eredményt elérni, hogy minden rendben legyen. Csak azt nem értettem, hogy miért kapom az időnként lesajnáló, a teljesítményt lekicsinylő megjegyzéseket. Izgulós voltam, jól esett volna a bátorítás, de a furcsa, kétértelmű reakciók csak a stresszt növelték, és arra sarkalltak, hogy tegyek meg még többet. Ezt gyerekfejjel persze nem tudtam megfejteni – csak volt valami rossz érzésem. Néhány elejtett megjegyzés talán bántott vagy elgondolkodtatott, de nem tudtam, hogy ezt mit jelent és honnan jön. Magamban kerestem a hibát, azt hittem, nem elég az, amit teszek. Amikor kamaszként a pályaválasztásról faggattak, voltak, akik meg sem várták a saját maguk által feltett, „Mi leszel, ha nagy leszel?” kérdésre a választ, azonnal rávágták: „Mindegy is, férjhez mégy, az biztos.”

Örültem, hogy egyből felvettek az egyetemre, ez akkoriban nagy szó volt. De sokakból ez is inkább fejcsóválást váltott ki. Mókás volt, amikor az első

munkahelyemen azzal fogadtak, hogy egy nőnek nem is kell megadni a beígért fizetést, hiszen hamarosan ügyis lesz valaki, aki kifizeti a számláit, és szép ruhákat vesz neki. Csak miután sarkon fordultam, akkor tértek vissza az eredeti fizetési ajánlatra. Rendesen végeztem a munkámat, hamarosan nálam idősebb jogászok vezetője lettem – és megindultak a találgatások. Volt, aki megesküdtött rá, hogy súlyos beteg vagyok, és nem maradt más az életemből, mint rendesen dolgozni. Mások valami fogadalomfélére gondoltak. Első konferenciámon el sem tudták képzelni, hogy a „monsieur”-ként beharangozott előadó fiatal lány lehet. Vártam egy kicsit, hátha korrigálnak, de csak kínos csend támadt, amikor felléptem a pulpitusra. Első utazós konferenciámra idősebb férfi kolléga ajánlott, és a szervezők természetesnek vették, hogy egy szobában akarunk megszállni. Alig tudtunk késő este egy idegen városban két szobát találni másutt.

*

Az évek múlásával egyre gyorsabban ismerjük fel ezt a disszonanciát, még ha újabb és újabb formákat is mutat. Ez alól a legtoleránsabb család, a leggalánsabb férj mellett élő nő sem kivétel. Sőt, ha otthon vagy a munkahelyén feszültségmentes megbecsülést élvez, annál fájóbb a napi kontraszt. Mintha naponta különböző korokon sétálna végig az ember. Ha pedig valahol csatát nyerünk, nyomban új megfelelési kényszer keletkezik. Ha korábban a háziasság volt, most a soványság a mérce. Ha korábban a gyermek, akkor később a munkahelyi pozíció. Ha mindkettő megvan, akkor a gyermekek száma miatt ér kifogás. Az elvárásrendszer annyira sokrétű, hogy sohasem lehetünk elég jók. Ez a dolog kulcsa. Háromgyerekes mintaanya barátnőm mesélte: a maga részéről teljesen elégedett lenne az életével, három gyerekét becsületben felnevelte, mindegyikből diplomás, hivatásának élő embert faragott, de a férje azt is elvárja tőle, hogy legyen tanszékvezető, mutassa meg, hogy a szakmai életben is kiváló. A „jó kislánynak lenni” parancsa, a mindennek megfelelés kívülről ránk szabott kényszere a lányokat rendszerint elviselhetetlenül nehéz helyzetbe sodorja. S ez a játszma az idő múlásával csak egyre bonyolultabb lesz: amikor csak ellőgni lehet a munkahelyről, hogy a gyerek bemutatóóráján ott lehessünk, és ezért rossz munkatársak leszünk. Ha nem lógunk el, rossz anyák. Ha meglátszik rajtunk a betegség vagy a fáradtság, azonnal jön a verbális büntetés: elhagyjuk magunkat. Ha törődünk magunkkal, önzők vagyunk, nyilván nem a munkán és a családon jár az eszünk. Ha egy lány „csak” jó tanuló, az életben ügyis elvész. Sok nő éveket veszteget el s tölt egyfajta belső morális feszültségben, mire rájön: tőle nem azt várják el, hogy betartsa a követelményeket, inkább az, hogy lavírozzon köztük. Játszmákra kényszerül, amit viszont saját morális tartása szankcionál.

Sokat gondolkoztam azon is, vajon az anyáknak miért nem sikerül olyan kritikus

mennyiségű tudást átadni a lányaiknak, mint amilyen apáról fiúra száll, és ami a kölcsönös megértést jobban szolgálná. Carol Gilligan amerikai feminista pszichológus kutató munkáiból az derül ki, hogy a nők öncenzúrázva adják át az ismereteiket – azaz nem saját valós, belülről megélt tapasztalataikat mondják el, adják tovább, hanem azt igazítják a külső elvárásokhoz. Carol Gilligan ezért teszi fel kétszer is ugyanazt a kérdést női interjúalanyainak: először azt, hogy „mit gondol”, majd sajátos hangsúllyal megismételve és kiemelve, hogy most „valójában mit gondol”. Nekünk, nőknek meg kell tanulnunk, hogy őszinték legyünk, hogy vállaljuk saját értékeinket. Ezekről olyan korán megfosztanak bennünket, hogy észre se vesszük, ha nem azok szerint viselkedünk. Döntéseink innentől a szinte kötelező önzetlenségen alapulnak – holott ez az önzetlenség sok esetben csak az elvárásoknak megfelelés. Az ördögi csapda az, hogy a „nők látásmódja” nem a férfi ellentéte, hanem az egyensúlyozás a kétféle értékrend között. Az alkalmazkodás minden terhe még most is a nők vállára nehezedik.

Pedig félúton összetalálkozhatnánk. Michel Houellebecq víziója, ha nem is úgy lesz, ahogy írva van, mindenesetre elgondolkodtató: az iszlám térhódítása nyomán átalakult, regénybeli Franciaországban milyen könnyen visszatalálnak a férfiak a családi és munkaerő-piaci hegemoniához. Mintha mi sem történt volna az elmúlt két században. De nem kell ehhez a fundamentalizmussal való fenyegetőzés, szinte naponta a bőrünkön is érezzük, hogy iszonyú nehezen kiharcolt jogaink észrevétlenül, de folyamatosan visszafejlődnek, a változó közhangulatban pedig lassan kínossá is válik ezek mellett érvelni. Mintha minden azt sugallná: mindenki menjen szépen vissza oda, ahonnan nagyanyái elindultak. A jogok látványos és általános megnyirbálása mellett csak keveseknek tűnik fel, hogy a nők sérülékeny, igencsak bicegő emancipációját és az öncenzúra által is torzított jogait is visszanyírták. A tudós nőt, a politikus nőt kinevetik, megvetik, kifigurázzák. A mintakép lassanként a kétes vagyomból dőzsölő csacska, szép fiatal feleség lesz, aki nem retten vissza a gyermekáldástól sem, viszont minden gesztusával látványosan hangsúlyozza, hogy a teste tette őt híressé.